

УДК 371.315:811.133.1

*Інна Липська,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля
Олена Глінська,
старший викладач кафедри іноземних мов
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

ВІДБІР ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (НА БАЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Економічна сфера через свою специфічність, з одного боку широко відображає всі сторони життєдіяльності індивіда, з іншого – визначає його комунікативні стратегії в деяких видах життєдіяльності. Визначення проблеми відбору змісту навчання усного мовлення економічної сфери у вищих навчальних закладах, враховуючи необхідність подальшого спілкування в її рамках заслуговує уваги у методиці. Відбір лексико-граматичного матеріалу слід починати з ґрунтовного обстеження мовної комунікації. Загальна процедура обстеження має полістадіальний характер: відбору матеріалу на мовному рівні передуює відбір на мовленнєвому рівні. Процедури відбору змісту навчання для спілкування в економічній сфері є підставами для чіткого визначення специфічності лексики як предметного аспекту навчання в сфері економіки, а також вирішення проблеми практичного добору лексики для навчального процесу.

Ключові слова: економічна сфера, відбір лексико-граматичного матеріалу, мовна комунікація.

Экономическая сфера благодаря своей специфичности, с одной стороны широко отображает все стороны жизнедеятельности индивида, с другой стороны – определяет его коммуникативные стратегии в некоторых видах жизнедеятельности. Определение проблемы отбора содержания обучения устной речи в экономической сфере в высших учебных заведениях, учитывая необходимость дальнейшего общения, заслуживает внимания методики. Отбор лексико-грамматического материала необходимо начинать с основательного изучения языковой коммуникации. Общая процедура изучения носит полистадиальный характер: отбор материала на языковом уровне опережает отбор на речевом уровне. Процедуры отбора содержания обучения для общения в экономической сфере являются основаниями для четко определения специфич-

ности лексики в качестве предметного аспекта обучения в сфере экономики, а также решение проблемы практического отбора лексики для учебного процесса.

Ключевые слова: экономическая сфера, отбор лексико-грамматического материала, языковая коммуникация.

The economic sphere, due to its specificity, reflects all sides of human activities and determines all their communicative strategies in some kinds of vital activities. It is worthy of notice the determination of the problem of selecting teaching content of oral speech in the economic sphere in higher educational establishments, taking into account the necessity of further communication. To select lexical and grammatical materials one should begin with well-grounded examining of linguistic communication. The general procedure of learning has a multistage character: the selection of the material on the language level foregoes the selection on the communicative level. The procedures of the content's selection in teaching communication in the economic sphere is the reason for the strict determination of the lexical peculiarity as the subject's aspect of studying in the economic sphere and solving of the problem of practical selection of lexical units to study .

Key words: an economic sphere, selection of lexical and grammatical material, language communication.

Економічна сфера через свою специфічність, з одного боку широко відображає всі сторони життєдіяльності індивіда, з іншого – визначає його комунікативні стратегії в деяких видах життєдіяльності [3, с. 57].

В методичній літературі стратегіями називаються мовні засоби, що застосовує користувач з метою мобілізації і балансу своїх ресурсів, активізації умінь і навичок для того, щоб задовольнити свої потреби у певному контексті й успішно виконати поставлене завдання найбільш зрозумілим або економічним способом залежно від конкретної мети [3, с. 57].

Використання комунікативних стратегій в економічній сфері гнучке. Реалізація когнітивних принципів: планування, виконання, контроль, корекція – залежить від того, чим ми наповнюємо феномен економічної сфери та допомагає розкрити проблему сучасного відбору змісту навчання професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів [5].

Проблемою відбору матеріалу для навчання іноземної мови займалися такі вчені, як: Ю. І. Пассов, В. А. Томілов, Р. К. Міньяр-Белоручев [1; 2; 6]. Ними було запропоновано шляхи відбору змісту навчання й організації мовленнєвого матеріалу.

Проблема визначення підходів до відбору мовного матеріалу, які базуються на особистому досвіді викладача, була проаналізована та викладена В. Л. Скалкіним [3, с. 60].

Виходячи з комунікативно індуктивного підходу, який був запропо-

нований В. Л. Скалкіним, такі вчені-методисти О. Б. Тарнопольський і С. П. Кожушко склали модель з метою відтворення сучасного відбору змісту навчання усного професійного мовлення в економічній сфері у вищих навчальних закладах.

Метою статті є визначення особливостей відбору змісту навчання усного професійного мовлення в економічній сфері у вищих навчальних закладах, з метою подальшого спілкування в її рамках.

Завдання статті присвячені проблемам спілкування фахівців певних галузей або осіб, спеціалістів, задіяних в економічних процесах [5].

З методичної точки зору, доцільно орієнтувати програми, підручники з англійської мови для вищих навчальних закладів немовного профілю на економічну сферу таким чином, щоб не виходити за межі можливої предметної компетенції студентів, які не є і не будуть спеціалістами у всіх сферах економіки.

Економічна сфера повинна містити доступну для комунікантів тематику. У цьому плані так звані комплексні теми задовольняють потреби співрозмовників [4].

Визначивши мету навчання усномовленнєвого спілкування в економічній сфері, необхідно розглянути важливу методичну проблему відбору змісту навчання усного мовлення сфери (на базі англійської мови) у немовних вищих навчальних закладах. Важливість розгляду даної проблеми зумовлена такими фактами:

- комунікативні цілі навчання іноземної мови змінили ставлення до розподілу змісту навчання, оскільки визнано, що розподіл і послідовність матеріалу зумовлені комунікативними потребами тих, кого навчають [4];
- прогресія відібраного змісту навчання залежить від факторів, що визначають використання сфери спілкуванні (комунікативного контексту, інтенцій). Так, при відборі змісту навчання лексики, визначальною стає відповідь на питання: які лексичні одиниці необхідні студентам для виконання тих чи інших комунікативних завдань у відібраних сферах, ситуаціях та залежно від тематики спілкування.

Проведення відбору змісту навчання передбачає визначення критеріїв відбору мінімуму цього змісту. Мінімізація є однією із заporук успіху навчання, оскільки, чим менше обсяг засвоюваного, тим більше шансів досягти ефективного засвоєння всього обсягу матеріалу [3].

Для визначення відбору тем, що відображають економічні реалії країни, мови якої навчають, достатньо керуватися загальними принципами, що визначають структуру змісту навчання усного мовлення. До них належать: принцип системності і модельності, принцип необхідності і поширеності [4].

За принципом системності і модельності здійснюється відбір тем для спілкування в економічній сфері, де зміст навчання має системний характер, що складається із системності кожного окремого мінімуму, які,

взаємодіючи і доповнюючи один одного, утворюють певну цілісність [5].

Принцип необхідності і поширеності вказує на кожен елемент того чи іншого мінімуму (проблеми, ситуації, типу тексту). Він особливо важливий для врахування відбору змісту навчання спілкування в економічній сфері у зв'язку з відомостями про лексичний конгломерат щодо кожного мінімуму. Проблема, ситуація або текст можуть включати до себе відомості економічних реалій країни, що відносяться до фонових знань, тобто безеквівалентні ЛО, аббревіатури або імена історичних осіб.

У сфері економіки роль студента як майбутнього учасника реальної комунікації буде певною мірою фіксованою. Таким чином, елементи того чи іншого тексту, проблеми або ситуації, які складають мінімуми змісту навчання усного мовлення, повинні відповідати загальній соціально-комунікативній позиції студента. Тому, відбір змісту навчання на основі аналізу потреб майбутніх фахівців слід здійснювати виключно на рівні комунікативного аспекту цього змісту. В цілому, проблема відбору змісту навчання передбачає розгляд існуючих у методичній практиці підходів до такого відбору. Ці підходи численні, так що навіть їх класифікація може стати об'єктом спеціального дослідження.

Так, Ю. І. Пассов виділив шість підходів до відбору матеріалу для навчання іноземної мови: аспектний, структурний, трансформаційний, аспектно-структурний, функціонально-структурний та ситуативно-семантичний [2, с. 90]. Автором було запропоновано шляхи відбору змісту навчання й організації мовленнєвого матеріалу. Вони базуються на 10 принципах: 1) опора на систему мовлення (а не на систему мови); 2) адекватне відображення системи мовлення; 3) можливість засвоєння відбраного матеріалу в даний період навчання; 4) економія мовних засобів; 5) адекватність матеріалу планованій сфері спілкування; 6) адекватність відбору і організації меті навчання; 7) співвіднесеність навчальних одиниць зі структурою механізму, що породжує мовлення; 8) множинність критеріїв; 9) виділення провідного критерію; 10) врахування методичних факторів.

В. А. Томілов вважає, що відбір змісту навчання іноземних мов йде за історією розвитку мовознавства, починався з елементарного підходу, пройшов структурний підхід і перебуває зараз у періоді системного підходу [6, с. 45].

Р. К. Міньяр-Белоручев виділяє емпіричний, лінгвістичний та прагматичний підходи. Емпіричний підхід враховує особистий досвід методиста і забезпечує виділення тематик. Лінгвістичний підхід враховує зв'язок усіх проблем навчання з мовою. Цей підхід дає методиці велику кількість критеріїв відбору: критерій сполучуваності слів, критерій стилістичної нейтральності, критерій стройової здатності та ін. [1, с. 198].

В. Л. Скалкін запропонував підходи до відбору мовного матеріалу, які базуються на особистому досвіді викладача (його інтуїції під час

відбору): відбір в межах будь якої теми, відбір залежно від мовного наповнення добраних текстів, виділення найбільш частотних одиниць та граматичних явищ [3, с. 60].

Численність критеріїв відбору зумовлена тривалістю пошуків оптимального підходу до відбору змісту навчання іноземних мов, відбору мовного матеріалу зокрема.

Розглянемо ті з підходів до відбору змісту навчання, що мають відношення до формування концепції щодо навчання спілкування в економічній сфері.

1. Інтуїтивно-емпіричний підхід.

Цей підхід ґрунтується на досвіді методиста чи автора підручника як викладача. Формою інтуїтивно-емпіричного підходу до відбору змісту навчання є так званий метод експертної оцінки: залучення для відчуження потенційної ролі конкретної навчальної одиниці групи «суддів» (фахівців, носіїв мови). Аналіз лексичного змісту підручників для вищої школи показує, що лінгвокраїнознавча лексика для цих умов комплектується, як правило, на засадах цього підходу. Разом з тим до його недоліків слід віднести суб'єктивність результатів, отриманих на підставі інтуїтивно-емпіричних процедур, оскільки селективний процес спирається на стихійно сформований лексико-статистичний комунікатор носія мови. Надійність результатів знижується у випадку здійснення відбору не носієм мови, а, наприклад, досвідченим викладачем.

2. Понятійно-тематичний підхід.

Суть цього підходу ґрунтується на відборі ряду так званих розмовних тем. Кожна з них надалі комплектується найбільш важливими, словами-поняттями, які висвітлюють тему. Структура підходу складається з двох етапів: відбір тем і відбір слів. Кожен етап має суб'єктивний характер, оскільки джерелами тематичних блоків є програми, а також списки тем, довільно дібрані авторами навчальних посібників.

3. Статистичний підхід.

Оскільки впорядкованість і чітка організація елементів змісту навчання простежується на значній кількості подій, використання квантитативного методу як одного з інструментів теоретичного і практичного пізнання знакової сторони мовної діяльності є логічним і послідовним. Але, до недоліків підходу слід віднести неможливість статистичної обробки всіх комунікативних актів, що відбуваються в мовному колективі, застосування статистико-ймовірносних моделей опису, що передбачають екстраполяцію на всю мову тих закономірностей, що спостерігаються на матеріалі її однієї частини [1, с. 24].

4. Комунікативно-індуктивний (стадіально-операційний) підхід був запропонований В. Л. Скалкіним [3, с. 66]. Основні положення комунікативно-індуктивного підходу можна звести до таких положень:

Відбір лексико-граматичного матеріалу слід починати з ґрунтового

обстеження мовної комунікації. Загальна процедура обстеження має полістадіальний характер: відбору матеріалу на мовному рівні передує відбір на мовленнєвому рівні: відбору текстів передує відбір комунікативних ситуацій (теорія сфер спілкування і соціально-комунікативних ролей використовується як вихідний орієнтир).

На кожному із зазначених вище рівнів діє власна система методів і критеріїв відбору.

Найбільш важливі положення комунікативно-індуктивного підходу такі:

1. Оскільки мова потрібна для спілкування у певних ситуаціях, вихідним матеріалом для відбору мовного інвентарю мають бути типові комунікативні ситуації. Операційним мовленнєвим матеріалом для відбору мовного мінімуму є сума текстів кожної з них.

2. Виходячи з того, що продуктивний мінімум знаходиться всередині рецептивного, а якість сприйняття і розуміння усного тексту корелює (серед решти факторів) з частотністю виникнення їх у мовленні, весь мовний інвентар «висівається» з відбраного мовленнєвого матеріалу за принципом частотності [5].

Підхід був апробований автором у ході підготовки і видання ряду навчальних посібників з усного мовлення – *Speak Everyday English: Conversational English; an Intermediate course*; Англійська мова для спілкування [3].

Запропонований В. Л. Скалкіним підхід довів свою ефективність. Але для наших цілей комунікативно-індуктивний підхід автора може бути використаний тільки з урахуванням таких умов:

Комунікативно-індуктивний підхід до відбору лексики розроблявся для навчання усної форми мовної комунікації англійською мовою студентів мовних спеціальностей, отже, специфіка навчання англійської мови майбутніх спеціалістів з економіки не враховувалася.

Визначений підхід не застосовувався автором для вирішення лексико-селективних проблем навчання спілкування в економічній сфері.

Методичні, психологічні і лінгвістичні дослідження останніх років, що мають прямий чи опосередкований зв'язок з проблематикою відбору, із зрозумілих причин, не були враховані автором розглянутого підходу.

Розроблений нами підхід до відбору змісту навчання спілкування англійською мовою в економічній сфері базується на описаному В. Л. Скалкіним підході і визначається як комунікативно-індуктивний підхід, який подається у вигляді операцій з відбору тем і ситуацій для навчання спілкування у сфері економіки. У рамках цього підходу за моделлю, запропонованою О. Б. Тарнопольським і С. П. Кожушко, відбір здійснюється у такий спосіб [5]:

- економічна сфера, до якої, за умовами навчання, повинен залучатися студент, ретельно обстежується;
-

- за результатами обстеження сфери укладається перелік тем, ситуацій і соціально-комунікативних ролей, які студенти повинні будуть відтворити у побудованій моделі комунікації;
- на основі аналізу відібраних тем для спілкування у сфері економіки визначаються найбільш важливі параметри усного тексту – загальний зміст та структура;
- наступним етапом відбору змісту навчання спілкування в економічній сфері є відбір текстів добраної тематики з різних оригінальних джерел;
- проводиться загальний лексикологічний аналіз відібраних текстів: відбір лексичних компонентів економічної сфери та самої лексики для спілкування у даній сфері;
- на підставі цього аналізу проводиться відбір знань, навичок та умінь, що складають процесуальний і психофізіологічний аспекти змісту навчання.

Наведена процедура відбору змісту навчання для спілкування в економічній сфері є підставами для чіткого визначення специфічності лексики як предметного аспекту навчання в сфері економіки, а також вирішення проблеми практичного добору лексики для навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миньяр-Белоручев Р. К. Методика обучения французскому языку / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Просвещение, 1990. – С. 198–207.
 2. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование: готовим к диалогу культур : пособие для учителей / Е. И. Пассов. – Минск : Лексис, 2003. – 184 с.
 3. Скалкин В. Л. Коммуникативные упражнения на английском языке / В. Л. Скалкин. – М. : Просвещение, 1983. – 127 с.
 4. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В. Л. Скалкин. – М. : Русский язык, 1981. – С. 60–66.
 5. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.
 6. Томилов В. А. Общие проблемы отбора лексических минимумов по иностранным языкам / В. А. Томилов // Иностранные языки в школе. – 1983. – № 5. – С. 45–50.
-